

UDK 27–752–053.6

791

<https://doi.org/10.53745/bs.91.4.8>

Primljeno: 17. 4. 2021.

Prihvaćeno: 22. 2. 2022.

Izvorni znanstveni rad

FILMSKE PREFERENCIJE ADOLESCENATA KAO EVANGELIZACIJSKI I ODGOJNO-OBRAZOVNI IZAZOV RELIGIJSKO-PEDAGOŠKOJ I KATEHETSKOJ PRAKSI

Marijana MOHORIC

Sveučilište u Zadru, Teološko-katehetski odjel,
Ulica Mihovila Pavlinovića 1
mmohoric@unizd.hr

Irena SEVER GLOBAN

Hrvatsko katoličko sveučilište
Ilica 242, 10 000 Zagreb
irena.sever@unicath.hr

Sažetak

Film je kao tradicionalni medij i nakon sto i dvadeset godina svojeg postojanja još uvijek atraktivan, pogotovo među mladima. Njegova je uloga kod adolescenata koji prolaze proces oblikovanja vlastitog identiteta iznimno važna jer zrcali, ali i oblikuje kulturu, društvo, vrijednosti te moralne stavove. Usto, filmovi služe kao modeli identifikacije i projekcije, mogu utjecati na razvoj empatije, kreativnosti, memorije itd. U ovom radu govori se posebno o vrednovanju filmske umjetnosti u katoličkom okruženju, tematizira se film kao teološko mjesto govora u Bogu i njegova odgojno-didaktička uloga u katehizaciji. Na temelju rezultata filmskih preferencija hrvatskih adolescenata, koje su proizašle iz istraživanja provedenog među hrvatskim srednjoškolicima u 2020. godini, donosi se njihova analiza kako bi se istaknuli neki odgojno-obrazovni i evangelizacijski izazovi. Naposljetku se ukazuje na činjenicu da odabir filma u svrhu religijsko-pedagoške i katehetske prakse pripada središnjem pitanju katehetske metodologije, a u svrhu praktičke primjene rezultata istraživanja i njihove elaboracije. Na kraju rada donose se neke konkretne metodičko-didaktičke preporuke za odabir i analizu filma.

Ključne riječi: adolescenti, filmska umjetnost, evangelizacija, religijski odgoj

Uvod

Od samih početaka prenošenja vjere pa do današnjih dana Crkva ne prestaje tražiti najprikladnija sredstva za ostvarivanje svojeg evangelizacijskog poslanja.¹ Jedan od medija koji je iznimno atraktivan i važan u kontekstu katehizacije i evangelizacije zasigurno je onaj filmski. Film pripada tradicionalnim masovnim medijima koji oblikuju naše društvene i političke stavove, sustav vrijednosti, stil življenja i doživljaj svijeta kao i društvene norme, nudeći u isto vrijeme modele za oblikovanje osobnog i društvenog identiteta. Medij je to koji ima izuzetno važnu kulturnu, estetsku, etičko-moralnu i odgojnu ulogu, a može biti i »mjesto« transcendentalnog iskustva te postati svojevrsni *locus theologicus*.

Nekoliko godina nakon završetka Drugoga vatikanskog koncila crkveno učiteljstvo donijelo je jasne smjernice o uporabi audiovizualnih sredstava u katehetske svrhe, ističući pritom kako mogu biti korištena samo ukoliko se odlikuju *istinitošću, točnošću i didaktičkom jasnoćom*, tj. kao dokumenti koji obogaćuju objektivne elemente kršćanske pouke. Osim toga moguće ih je koristiti kao simbole koji trebaju biti nužno *lijepi i sugestivni* kako bi se poticao ispravan odgoj osjećajnosti i mašte.² Tako se sedamdesetih godina prošlog stoljeća dogodio nagli porast uporabe audiovizualnih medija u vjeronaučnoj nastavi. Tema rasprave više nisu bili argumenti *za* ili *protiv* njihova korištenja u svrhu priopćavanja evanđeoske poruke, već izbor i način njihove uporabe s obzirom na njihovu teološku relevantnost i didaktičku ulogu.³ U tom smislu postupno se definiraju smjernice za katehetsku praksu u kojima se, sukladno duhu vremena, očituje određen pristup uporabi audiovizualnih sredstava, pa tako i filma, temeljem kojih se ona stavljaju u službu sadržajno predefiniranoga katehetskog sadržaja i/ili cilja katehetskog susreta, što je svakako jedan od posve opravdanih zahtjeva programiranja vjeronaučnih i katehetskih susreta.⁴ Sukladno razvoju pedagoško-didaktičkih smjernica svojevrsan daljnji pomak učinjen je krajem prošlog stoljeća u *Općem direktoriju za katehezu* gdje se izriječno ističe potreba odgojnog djelovanja i oblikovanje kritičkog duha pri uporabi tih sredstava, što pretpostavlja određeno proširenje spektra njihove moguće uporabe kao i postojanje specifične kompetencije katehetskih djelatnika.⁵ S ob-

¹ Usp. IVAN PAVAO II, *Catechesi tradendae. Apostolska pobudnica o vjerskoj pouci u naše vrijeme* (16. X. 1979.), Zagreb, 1994., br. 46.

² Usp. SVETI ZBOR ZA KLERIKE, *Opći katehetski direktorij* (11. IV. 1971.), Zagreb, 1972., br. 122.

³ Usp. Marko PRANJIC, *Metodika vjeronaučne nastave*, Zagreb, 1997., 326–327.

⁴ Usp. BISKUPI JUGOSLAVIJE, *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri. Temeljne smjernice o obnovi religioznog odgoja i kateheze*, Zagreb, 1992., br. 44

⁵ Usp. KONGREGACIJA ZA KLER, *Opći direktorij za katehezu* (15. VIII. 1997.), Zagreb, 2000., br. 161–162.

zirom na suvremena kulturalna gibanja, novi *Direktorij za katehezu* u tom smislu ne samo da potiče nego ističe kako je jedan od prioriteta kateheze brinuti se za medijski odgoj katehizanata te za produbljeno shvaćanje i vrednovanje digitalne kulture.⁶ Time se i u ovom području još jednom potvrdio proces kojim se u Crkvi od »čisto instrumentalnog i moralizirajućeg bavljenja medijima došlo do teološki i antropološki utemeljenog razumijevanja komunikacije«⁷. Iako je crkveno učiteljstvo u postkoncilsko vrijeme istaknulo višestruku ulogu sredstava društvenog priopćavanja, s obzirom na informiranje, kulturalna promicanje i formaciju u konkretnom se djelovanju Crkve još uvijek pružaju brojne mogućnosti njihova većeg i adekvatnijeg korištenja, posebno s obzirom na medij filma.⁸

Cilj ovog rada je promotriti medij filma kroz prizmu njegove odgojne uloge i to u kontekstu religijske pedagogije i katehetske prakse. Stoga se najprije donose neki temeljni formativni elementi filma kao i promišljanje o njegovoj ulozi u sklopu crkvenog nauka i religioznog odgoja s ciljem da se istakne koje su mogućnosti i izazovi korištenja toga medija u suvremenom vjerskom odgoju i katehezi. Kako bi se na kraju ponudile neke konkretne metodičko-didaktičke preporuke za korištenje filma u katehetskoj praksi, vodit ćemo se i rezultatima istraživanja koje smo proveli u 2020. godini među hrvatskim adolescentima u kojem smo, između ostalog, istražili i njihove filmske preferencije i ukus.⁹

Teza od koje polazimo u ovom radu jest da je igrani film, koji djeluje ponajprije na naše emocije, iznimno važno didaktičko sredstvo u religijsko-pedagoškoj praksi, a što je Crkva prepoznala od samih početaka razvoja sedme umjetnosti. Uz dobar odabir filmskog materijala – koji ne mora nužno biti eksplicitno religijski da bio teološki relevantan – mladima se mogu približiti teme s područja vjere, etike i morala. U radu ćemo se temeljno voditi načelom po kojem je jedan od ciljeva medija filma taj da odgaja aktivnog gledatelja, da se odbaci dihotomija »razonoda – obrazovanje« shvaćena kao implikacija da od razonode nema koristi, a da u obrazovanju nema užitka, te shvaćanje umjetno-

⁶ Usp. PONTIFICIO CONSIGLIO PER LA PROMOZIONE DELLA NUOVA EVANGELIZZAZIONE, *Direttorio per la catechesi* (23. III. 2020.), Città del Vaticano – Cinisello Balsamo, 2020., br. 216; 359–361 (dalje: DC).

⁷ Ana Thea FILIPOVIĆ, *Koncilski iskorak Katoličke crkve u svijet društvene komunikacije. O pedesetoj obljetnici završetka Drugoga vatikanskog koncila*, u: *Nova prisutnost*, 13 (2015.) 2, 209.

⁸ Usp. Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2014., br. 41.

⁹ Usp. Marijana MOHORIC, *Upitnik za srednjoškolce*, u: <https://bit.ly/3pZFDUx> (14. IV. 2020.).

sti kao poziva na praksu pri čemu se gledatelja potiče ne samo da kontemplira svijet nego da ga i mijenja.¹⁰

1. Formativna uloga filma: između mogućnosti i izazova

U široj je javnosti film još uvijek često percipiran kao medij čiji je primarni cilj zabaviti, dok se zaboravlja na one daleko važnije odgojno-obrazovne učinke sedme umjetnosti: educirati, ohrabriti, potaknuti, dati uvid, osvijestiti, donijeti nadu, mijenjati stavove, osjećaje ili ponašanja. Budući da od najranijeg djetinjstva o svijetu i čovjeku učimo i uz pomoć medijskih naracija i junaka, nećemo pogriješiti ako film svrstamo u moćnu instituciju socijalizacije i odgoja.¹¹

1.1. Identifikacijska i emotivno-kognitivna uloga filma

Današnje generacije provedu više vremena izložene masovnim medijima nego u klasičnim društvenim institucijama kao što su škola, crkva ili komunicirajući unutar obitelji. Dok gledaju filmske junake i junakinje i slijede njihovu dramu na velikom ili malom ekranu, sučeljavaju se s modelima određenih ponašanja i vrijednosti jer likovi i situacije koje donose filmske priče predstavljaju potencijalan virtualni model s kojim se osoba može poistovjetiti i u stvarnom životu imitirati.¹² Muzur i Rinčić na tom tragu tvrde kako je identifikacija temeljna karakteristika upravo medija filma u kojem je »ljudska neurobiologija pronašla optimalan medij komunikacije poruka«¹³.

Medijski pedagog Krešimir Mikić tvrdi da filmovi pomažu djeci i mladima tijekom odrastanja kao prenositelji znanja, moralne orijentacije i uzora djelovanja. Neke od najvažnijih potreba i očekivanja koje film zadovoljava kod svojih mladih gledatelja jesu eskapizam, relaksacija, dobro raspoloženje, uzbuđenje i akcija, informiranost i poticaj za razgovor. Mladima film omogućuje istraživanje svijeta odraslih, koji im je privlačan a još uvijek nedostupan, upoznavanje s novim zemljama i ljudima, kao i mnoštvo neproživljenih situacija dok razmišljaju što bi oni učinili da su na mjestu junaka ili junakinje.¹⁴ Na taj način mogu razvijati emotivno uživanje u tuđa stanja i razumijevanje

¹⁰ Usp. Robert STAM, *Teorija filma*, Zagreb, 2019., 131–132.

¹¹ Usp. Erum HAFEEZ, Motion Pictures as an Agent of Socialization: A Comparative Content Analysis of Demography of Population, u: *Business Review*, 7 (2012.) 2, 23–50.

¹² Usp. Milly BUONANNO, *Leggere la fiction*, Napoli, 1996., 24.

¹³ Amir MUZUR – Iva RINČIĆ, Etika i film: Od identifikacije do moralne edukacije u filmskoj umjetnosti, u: *Jahr: Europski časopis za bioetiku*, 1 (2010.) 1, 134.

¹⁴ Usp. Krešimir MIKIĆ, *Film u nastavi medijske kulture*, Zagreb, 2001., 251–252.

postupaka drugih ljudi: »Uz pomoć medija oni uspoređuju sebe, svoj svijet sa svijetom junaka s ekrana. Otkrivaju nove načine ponašanja, nove vrijednosti i norme. Kako odrastaju, u središte njihova zanimanja dolaze odnos muškaraca i žene (spolnost), u njihovu ponašanje traže model za svoje ponašanje kad odrastu. Nakon toga počinju ih zanimati aktualni problemi, životne situacije (prijateljstvo, obiteljski problemi, škola). Slijedi etičko-normativna orijentacija. Kako se ponašati u konfliktnim situacijama, kako provoditi osobne interese, kako se snaći u nepoznatim situacijama. Tu su i moralne dvojbe, a sve ovisi o spolu, socijalnoj sredini iz koje dolaze i o dobi. Poistovjećivanje s junacima, osobnim uzorima, provodi se poglavito na temelju vanjskog izgleda i načina života, no postupno i prema drugim osobinama i načinima ponašanja u određenim situacijama. Mladi u junake projiciraju svoje želje i snove. Preko njih preispituju sebe i svoju viziju budućnosti.«¹⁵

Uvlačeći ih u svijet imaginacije i širok spektar ljudskih osjećaja, film kroz svoje audiovizualno pripovijedanje nudi gledateljima snažno emotivno iskustvo pa stoga njegova poruka može ostaviti dublji utisak i izazvati jače reakcije od često racionalnog i apstraktnog govora koji djeca i mladi danas nerijetko apriorno odbijaju.¹⁶ Blasco i suradnici na tom tragu ističu: »Životne priče i pripovijesti pojačavaju osjećaje i stoga postavljaju temelje za prenošenje koncepta. Kad se strateški ugrade u obrazovni proces i omogućiti im se da se lako preliju u kontekst učenja, emocije olakšavaju konstruktivan pristup razumijevanju sadržaja koji se koristi empatičnim jezikom učenika. Nadalje, afektivnu domenu učenika olakšava ugodno i poznato okruženje u kojem se mogu prepoznati i reflektirati stavovi.«¹⁷

Važan aspekt uživljavanja u filmsko djelo jest i razvoj empatije. Ona se počinje rađati u trenutku kada dođe do uživljavanja u priču i poistovjećivanja s određenim likom, a ona je važna i učinkovita kao indirektan način kroz koji se lakše mogu formirati poželjni moralni stavovi. Proces projekcije fenomen je kroz koji nekome pripisujemo svoje osjećaje, senzacije, želje i strahove, koji se često manifestiraju kada pokušavamo razumjeti određen lik prema onom što je karakteriziralo naše vlastito iskustvo. Identifikacija je, s druge strane, proces kojim preuzimamo emocije, osjećaje i općenito sadržaj tuđe nutrine.

¹⁵ Isto, 251.

¹⁶ Usp. Ahmed HANKIR – David HOLLOWAY – Rashid ZAMAN – Mark AGIUS, Cinematherapy and film as an educational tool in undergraduate psychiatry teaching: a case report and review of the literature, u: *Psychiatria Danubina*, 27 (2015.) 1, 136.

¹⁷ Pablo Gonzales BLASCO – Graziela MORETO – Mariluz González BLASCO, Education through Movies: Improving teaching skills and fostering reflection among students and teachers, u: *Journal for Learning through the Arts*, 11 (2015.) 1, 1–16.

Tijekom gledanja filma ti procesi djeluju istodobno, definirajući određeno stanje koje gledatelj doživljava kao svoje. Iako je istina da gledatelj tijekom gledanja filma nastoji projicirati i poistovjetiti se prije svega s likovima koji su mu najsličniji, intenzitet afektivnog sudjelovanja ne isključuje – dapače, često ohrabruje – identifikaciju-projekciju s likovima koji se ignoriraju i odbacuju u svakodnevnom životu. S obzirom na tu dinamiku E. Morin naglašava: »Film potiče poistovjećivanje sa sličnim i drugačijim i upravo ovaj drugi aspekt povlači jasnu liniju odvajanja od stvarnog života.«¹⁸ Važno je u tom smislu naglasiti i to da mladi nisu tek pasivni konzumenti medijskog sadržaja te da je veoma individualno kako će na koga utjecati određen filmski sadržaj. »Što je kod mladih niži stupanj obrazovanja, što postoji manje zanimanja, što je veći strah od međuljudske komunikacije, što je monotoniji dan, tim više masovni mediji preuzimaju važnu ulogu u sferi ljudske komunikacije. Oni postaju »zamjenski partner«. Nije točno ono što se često naglašava: kako su mediji opasni po mlade, kako ih oni prihvaćaju bez samokritičnosti, kako se utapaju u njihovoj atraktivnosti. Baš obratno, može se zaključiti kako medije pokoravaju sebi, postupno birajući prioritete, svjesni što od njih žele dobiti.«¹⁹

Uz taj aspekt postoje još neki čimbenici koji odgojnoj ulozi filma postavljaju granice ukoliko se gledateljima ne omogući pedagoški vođen »prodor« do nepoznate dimenzije stvarnosti koju opažamo, nevidljive u zajedničkom predstavljanju svijeta i zanemarene u uskovitlanom tijeku iskustva.²⁰

1.2. Granice odgojnog utjecaja filma

Granice odgojnog utjecaja filma očituju se ponajprije u onim filmovima koji propagiraju loše uzore i lažne vrijednosti. Ne smijemo zaboraviti da je filmska industrija »na kraju krajeva, posao (i to unosan) koji može i hoće iskoristiti senzacionalizam, nasilje, golotinju i druge oblike dekadencije i razvrata za stvaranje prihoda«²¹. S obzirom na tu činjenicu tema utjecaja filmskog nasilja na djecu i mlade unazad sto godina najviše je izazivala zabrinutost među pedagozima, psiholozima i komunikolozima. Iako nasilje u filmovima nije

¹⁸ Edgar MORIN, *Il cinema o l'uomo immaginario*, Milano, Cortina, 2016., 94–95.

¹⁹ Krešimir MIKIĆ, *Film u nastavi medijske kulture*, 252.

²⁰ Usp. Pierluigi MALAVASI, Interpretare il testo filmico tra fascinazione e riflessione pedagogica, u: Pierluigi MALAVASI – Simonetta POLENGHI – Piercesare RIVOLTELLA (ur.), *Cinema, pratiche formative, educazione*, Milano, 2005., 60.

²¹ Ahmed HANKIR – David HOLLOWAY – Rashid ZAMAN – Mark AGIUS, *Cinematography and film as an educational tool in undergraduate psychiatry teaching: a case report and review of the literature*, 138.

neki novi trend, tijekom vremena došlo je do kvalitativnih i kvantitativnih promjena s obzirom na grafički prikaz nasilja: riječ je o sve češćem prikazivanju eksplicitnog i neopravdanog nasilja (tzv. *gratuitous violence*). Nadalje, dok je u ranijim razdobljima filma svijet junaka i antijunaka bio jasno razgraničen, danas se kao modeli za imitaciju nerijetko nude »antijunaci« kao novi protagonisti.

Budući da se u adolescentskoj dobi razvija sposobnost potpunog razumijevanja filmskog jezika, a aktivno gledanje filma omogućuje razvoj kritičnosti i spoznavanje umjetničkih vrijednosti, jedan od prvih izazova svakako je pomoći mladima u stjecanju medijske kompetencije. Ona se definira kao »sposobnost kretanja po svijetu medija na kritičan, reflektivan i nezavisan način, s osjećajem za odgovornost, koristeći se medijem kao sredstvom za nezavisno i kreativno izražavanje.«²² Taj se zadatak ukazuje kao izuzeto važan, osobito u ovo vrijeme pandemije kada je utvrđen povećan broj sati koje mladi provode *online*, a što bez daljnjeg mijenja njihova iskustva i psihosocijalni razvoj.²³ Osim toga, tu se otvara mogućnost i potreba pedagoške elaboracije procesa identifikacije i projekcije slijedom utjecaja filmske umjetnosti, što bi mladima omogućilo promišljanje o vlastitim načinima razmišljanja i djelovanja, a to će biti moguće jedino ako im se omogući upoznavanje s vlastitostima filmskog jezika, estetike i ideologije kako bi sami bili sposobni prosuditi koje filmsko ostvarenje posjeduje estetsko-etičku vrijednost u sadržaju i formi, a koje ne. Time bi se nadvladalo još jedno ograničenje formativne uloge filma, a to je hiperstimulacija osjetila koja priječi kvalitetne procese imaginacije i interpretacije, a koji su neophodni za ostvarenje autentičnoga formativnog iskustva.²⁴

2. Film kao locus theologicus u crkvenom kontekstu

Od samih početaka izuma filma biblijske teme, ili općenito vjerske, nerijetko su se mogle gledati na velikom platnu. Filmski scenariji obilovali su moralnim i etičkim temama inspirirajući ljude na dobro, međutim ni nemoral im

²² Ida PÖTINGER (ur.), *Medienbildung im Doppelpack. Wie Schule und Jugendhilfe einander ergänzen können*, Bielefeld, 2004., 71.

²³ Usp. Mitchell J. PRINSTEIN – Jacqueline NESI – Eva H. TELZER, Commentary: An updated agenda for the study of digital media use and adolescent development – future directions following Odgers & Jensen (2020), u: *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 61 (2020.) 3, 349.

²⁴ Usp. Irene PAPA, *A proposito di educazione e arte cinematografica. Limiti e possibilità formative* (2017), u: <http://rivista.scuolaiad.it/modelli/a-proposito-di-educazione-e-arte-cinematografica-limiti-e-possibilita-formative> (14. II. 2021.).

nije bio stran.²⁵ Stoga ne začuđuje što su se i predstavnici crkvenih institucija nakon početne ravnodušnosti ipak veoma rano u povijesti filma počeli oglašavati s upozorenjima i savjetima kako režirati i gledati filmove ne bi li zaštitili gledatelje od mogućih štetnih i pogubnih učinaka. Osim toga, u crkvenom je kontekstu vrlo rano prepoznata i odgojna uloga filma. Tako, naprimjer, još davne 1904. godine mons. Pantalini prepoznaje film kao medij koji ima velik utjecaj na mladež te stoga odlučuje osnovati zakladu koja će filmove donirati župama koje imaju projektore u milanskoj nadbiskupiji u svrhu kateheze djece i mladih.²⁶ Samo nekoliko godina kasnije, 1911. godine, svećenik Herbert Jump uspoređuje uporabu filmske priče s Isusovim prisposodobama te naglašava edukativnu ulogu filma.²⁷ Otad, točnije od 10. prosinca 1912. godine, disciplinskim posredovanjem Svete kongregacije za konzistorij započet je dug put poticajnih promišljanja tijekom kojeg film u crkvenom kontekstu nailazi najprije na stav obrane, a onda promicanja.²⁸ Valja stoga naglasiti da je bilo i onih koji su na novi medij gledali sa strahom i nevjericom te u njemu vidjeli sotonski utjecaj. Tome se tridesetih godina prošlog stoljeća suprotstavlja papa Pio XI., koji u enciklici *Vigilanti Cura* upozorava na nužnost praćenja razvoja kinematografije, koja je »univerzalna i moćna forma zabave i poučavanja«, čime osporava isključivo negativne utjecaje toga medija.²⁹ S vremenom se vjerske institucije sve više otvaraju novim oblicima komunikacije te u njima pronalaze plodan resurs za prenošenje evanđeoske poruke jer misionarska i katolička narav Crkve nameće potrebu efikasne komunikacije s onima koji su joj daleko i za koje će trebati kreativno korištenje medija.

Osamdesetih godina 20. stoljeća počinje se razvijati nov i autonoman znanstveni pristup koji će u središte analize staviti kompleksan i značajan odnos između medija, religije/teologije i kulture.³⁰ Da je tako, potvrdit će i niz crkvenih dokumenata koji se bave sredstvima društvene komunikacije. Među

²⁵ Istraživanje pod nazivom *Payne Fund Studies* krajem 20-ih i početkom 30-ih godina prošlog stoljeća pokazalo je da je tema u 75 % analiziranih američkih filmova bila kriminal, seks i ljubav. Usp. Sara BENTIVEGNA, *Teorie delle comunicazioni di massa*, Roma – Bari, 2007, 17.

²⁶ Usp. Dario E. VIGANÒ, *Cinema e Chiesa. Una storia che dura 100 anni*, Milano, 1994., 9.

²⁷ Usp. Robert K. JOHNSTON, *Reel Spirituality. Theology and film in dialogue*, Grand Rapids, 2004., 43.

²⁸ Usp. Barbara GIACOMELLI, Film, u: *Religijsko-pedagoško katehetski lekskon*, Marko Pranić (ur.), Zagreb, 1991., 192.

²⁹ Usp. PIO XI, *Vigilanti cura* (29. VI. 1936.), Città del Vaticano, 1936., n. 1.

³⁰ Usp. Robert A. WHITE, The media, culture, and religion perspective. Discovering a theory and methodology for studying media and religion, u: *Communication Research Trends*, 26 (2007) 1, 9.

njima želimo napose istaknuti encikliku *Miranda prorsus* pape Pija XII. iz 1957. godine, dekret Drugoga vatikanskog koncila *Inter mirifica*, koji se može smatrati »srčikom« Drugoga vatikanskog koncila,³¹ te pastoralni naputak *Communio et progressio*, koji taj dekret tumači u svjetlu cjelokupnoga koncilskog nauka.³² Pozitivnu ulogu filmske umjetnosti naglasio je na poseban način i Ivan Pavao II., ističući kako: »Film može postati tumač prirodne težnje i postati mjesto promišljanja, poziv na vrijednosti, poziv na dijalog i zajedništvo. Filmski je jezik bogat, poznaje raznovrsne stilove i raznolike oblike naracije. Može pridonijeti približavanju jednih drugima, poticati razvoj umjetnosti i dijalog poštivanja između različitih kultura.«³³

Pozitivna uloga filma u katoličkim je krugovima prihvaćena posebno u vremenu postmoderne, osobito stoga što se ispravnim kritičkim dijalogom između svijeta filma i kršćanske teologije Crkvi pruža mogućnost približavanja izričajima koji bi više odgovarao suvremenoj zapadnoj kulturi.³⁴ Štoviše, Crkva ima konstantnu potrebu interakcije s filmskom umjetnošću kako bi održala »živim« teološki govor o Bogu i njegovoj prisutnosti u svijetu.³⁵

Prisjetimo se, Isus – »savršeni Komunikator« – koristio se prisposobama, metaforama, pričama razumljivim svima, što je budilo ljudsku maštu i tjeralo na promišljanje i osobnu promjenu.³⁶ No prisposobe o Kraljevstvu ne nalaze se samo u biblijskim svjedočanstvima nego i u izričajima iz sekularnog ambijenta. Da bismo za neki film mogli reći da je uspio, on upravo mora funkcionirati kao prisposoba, a to znači imati proročku ulogu i biti kritičar kulture, uključujući i onu religijsku.³⁷ Iako je nemoguće prikazati Boga na ekranu, u nekim ga je slučajevima moguće prepoznati kao snagu koja djeluje u protagonistima filma, motivirajući ih na djelovanje koje vodi do promjene života,

³¹ Usp. Ana Thea FILIPOVIĆ, *Koncilski iskorak Katoličke crkve u svijet društvene komunikacije*, 203.

³² Usp. PAPINSKO VIJEĆE ZA SREDSTVA DRUŠTVENOG PRIOPĆIVANJA, *Communio et progressio – Zajedništvo i napredak. Pastoralni naputak izrađen nalogom Drugoga vatikanskog sabora radi primjene Dekreta o sredstvima društvenog priopćivanja istoga sabora* (23. V. 1971.), Zagreb, 1978.

³³ Citirano u: Peter MALONE – Rose PACATTE, *Lights, camera... faith! A movie lectionary*, Slough, 2001., XI.

³⁴ Usp. Clive MARSH, *Film and theologies of culture*, u: Clive MARSH – Gaye ORTIZ (ur.), *Exploration in theology and film*, Oxford, 1997., 34.

³⁵ Usp. Clive MARSH, *Theology goes to the movies. An introduction to critical Christian thinking*, New York, 2007., 166–167.

³⁶ Usp. Robert JOHNSTON, *Reel Spirituality. Theology and film in dialogue*, Grand Rapids, 2004., 87–109.

³⁷ Usp. Dario VIGANÒ (ur.), *Il cinema delle parabole – Vol. 1*, Cantalupa, 1999.; Dario VIGANÒ (ur.), *Il cinema delle parabole – Vol. 2*, Cantalupa, 2000.

iskazujući tako Božju milost i dar otkupljenja. Zato filmovi koji su zanimljivi u okviru evangelizacije nisu nužno oni koji se koriste eksplicitno religioznim jezikom i tematikom ili oni koje su režirali vjernici,³⁸ već ona djela koja propitkuju smisao ljudske egzistencije i čovjekove naravi, djela koja tematiziraju slobodu, pravednost, istinu, duhovnu borbu, otkupljenje, nadu, spasenje, žrtvu, ljubav, smrt itd. Upravo na taj način ona mogu potaknuti religiozno iskustvo te postati posrednikom svetog i *locus theologicus* transcendentnog iskustva.³⁹ No budući da se nijedan *locus theologicus* ne može uzeti pojedinačno, važno je naglasiti da ni medij filma u tom posredovanju ne može imati monopol autoriteta.⁴⁰

3. Filmske preferencije hrvatskih adolescenata

Istraživanje čijim se rezultatima koristimo u ovom radu provedeno je u razdoblju od 15. travnja do 6. svibnja 2020. godine među srednjoškolicima Republike Hrvatske.⁴¹ Navedeno istraživanje provedeno je s ciljem ispitivanja religioznosti te temeljnih stavova, nekih mišljenja, vrijednosti i preferencija adolescenata u svrhu što bolje artikulacije njima primjerenog katehetskog programa. Taj korak pokazao se nužnim za artikulaciju dvogodišnjega formativnog programa, kako s gledišta katehetske metodologije, tako i iz potrebe većeg usuglašavanja odgojno-obrazovnih potreba kandidata za krizmu s glavnim koordinatama procesa kršćanske inicijacije.⁴² Hipoteza istraživanja temeljila se na tvrdnji da postoji visok postotak konfesionalno opredijeljenih adolescenata koji pohađaju nastavu Katoličkog vjeronauka u školama, ali i značajne razlike u kvalifikaciji njihove religioznosti, koje se očituju u odmaku od institucionalne dimenzije vjerovanja, selektivnom prihvaćanju sadržaja vjere, individualnom prakticanju određenih oblika religioznosti i moralnom relativizmu u odnosu na temeljna načela definirana u kontekstu nauka Katoličke crkve. U nastavku donosimo relevantne podatke o istraživanju.

³⁸ U tom smislu spomenimo jedan od najljepših filmova o Isusu – *Evanđelje po Mateju*, talijanskog redatelja Pier Paola Pasolinija, koji je bio komunist i deklarirani ateist, a čiji je film uvršten na Vatikansku listu najboljih vjerskih filmova svih vremena.

³⁹ Usp. Clive MARSH, *Film and theologies of culture*, 27; Andrew GREELEY, *God in popular culture*, Chicago, 1988.

⁴⁰ Usp. Jakov MAMIĆ, Mistično iskustvo u odnosu na »teološko mjesto«. Noetsko-teološka vrijednost mističnog iskustva i njegov odnos s »teološkim mjestom«, u: *Crkva u svijetu*, 43 (2008.) 3, 337.

⁴¹ Usp. Marijana MOHORIC, *Upitnik za srednjoškolce*, u: <https://bit.ly/3pZFDUx> (14. IV. 2020.).

⁴² Usp. Luciano MEDDI, *Il cammino di fede. Riorganizzare la catechesi parrocchiale*, Torino, 2016., 106–108.

3.1. Uzorkovanje i provedba istraživanja

Istraživanje je provedeno internetskom anketom, tj. prikupljanjem podataka uz pomoć polustrukturiranog *online* upitnika, tzv. CAWI (*Computer-Assisted Web Interviewing*) ankete.⁴³ *Online* upitnik sastojao se od 34 pitanja, među kojima su se našla i pitanja vezana uz filmske preferencije. S obzirom na formalni aspekt anketnih pitanja, u njemu nalazimo dva dihotomna pitanja i osamnaest pitanja višestrukog izbora. Poštujući pravilo proporcionalnosti stupnja strukturiranosti upitnika s njegovom veličinom,⁴⁴ te s obzirom na uzorak ispitanika, upitnik osim toga sadržava i četrnaest otvorenih pitanja. Što se tiče sadržajnosti pitanja, ona su obuhvaćala ona koja se tiču društveno-demografske situacije ispitanika, nekih njihovih temeljnih iskustava, preferencija, vrijednosti i stavova. S obzirom na vrstu uzorka, radilo se o namjernom uzorku ispitanika kojem je, prema odluci istraživača, a posredstvom njihovih srednjoškolskih nastavnika, poslan link s upitnikom oblikovanim i postavljenim na *Google Forms* obrascu.

Do uključno 6. svibnja 2020. godine na upitnik je odgovorio 751 ispitanik.⁴⁵ Tim datumom okončano je zaprimanje odgovora. Prema priopćenju Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske u školskoj godini 2019./2020. bilo je ukupno 146 277 srednjoškolaca.⁴⁶ S obzirom na taj podatak, cilj istraživanja i okvir definiranja uzorka⁴⁷ te odnos veličine populacije i potrebne veličine uzorka,⁴⁸ da maksimalna pogreška bude $\pm 5\%$, a vjerojatnost točnog zaključka 95 %, broj prikupljenih odgovora smatrao se dovoljnim, a uzorak reprezentativnim. Osim toga, to je osigurano tzv. filtarskim ili eliminacijskim pitanjima.⁴⁹ S obzirom na rezultate istraživanja, donosimo podatke koji su relevantni za našu temu.

⁴³ Usp. Željko PAVIĆ – Antun ŠUNDALIĆ, *Uvod u metodologiju društvenih znanosti*, Osijek, 2021., 224.

⁴⁴ Usp. *Isto*, 194.

⁴⁵ Usp. *Upitnik za srednjoškolce (Odgovori)*, u: <https://bit.ly/3sG2gBw> (7. V. 2020.).

⁴⁶ Usp. DRŽAVNI ZAVOD ZA STATISTIKU REPUBLIKE HRVATSKE, *Srednje škole, razredni odjeli i učenici, početak šk. g. 2019./2020.* (30. IV. 2020.), u: <https://bit.ly/3mB6lgU> (1. VI. 2020.).

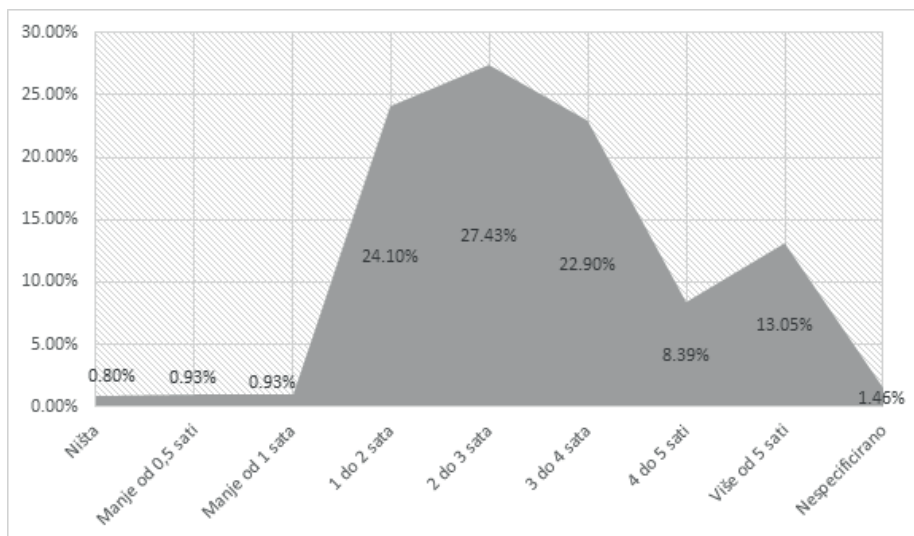
⁴⁷ Usp. Ana TKALAC VERČIĆ – Dubravka SINČIĆ ČORIĆ – Nina POLOŠKI VOKIĆ, *Priručnik za metodologiju istraživanja u društvenim djelatnostima*, Zagreb, 2014., 86; Željko PAVIĆ – Antun ŠUNDALIĆ, *Uvod u metodologiju društvenih znanosti*, 137–141.

⁴⁸ Usp. Louis COHEN – Lawrence MANION – Keith MORRISON, *Metode istraživanja u obrazovanju*, Jastrebarsko, 2007., 95.

⁴⁹ Usp. Ksenija DUMIČIĆ – Berislav ŽMUK, *Karakteristike korisnika interneta u Hrvatskoj i reprezentativnost internetskih anketa*, u: *Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu*, 7 (2009.) 2, 127–129.

3.2. Rezultati istraživanja

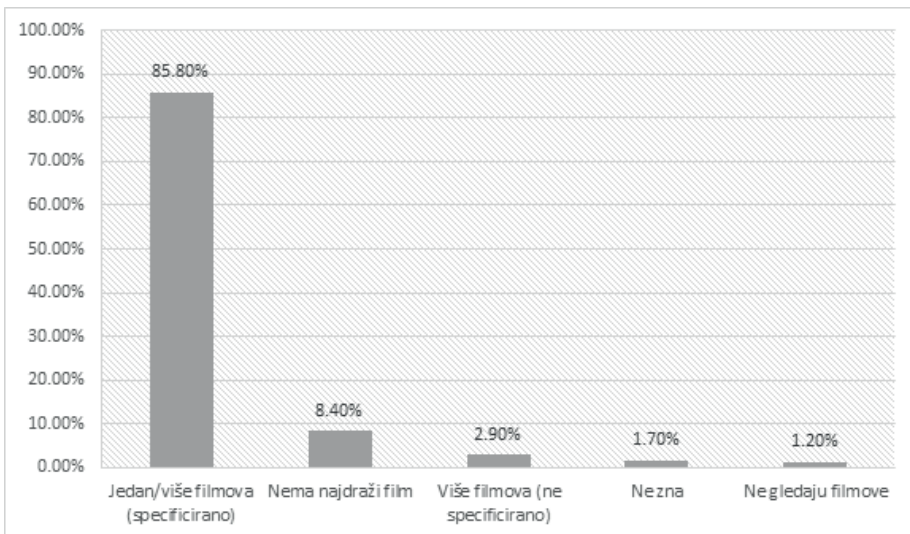
Na upitnik je odgovorilo 513 osoba ženskog spola (68,31 %) te 238 osoba muškog spola (31,69 %). Njihova raspodijeljenost prema razrednim odjeljenjima, uključujući i treći razred srednjih škola, je podjednaka i kreće se u rasponu od 26 do 28 %, dok je polaznika četvrtih razreda u istraživanju sudjelovalo nešto manje (18,50 %). Ispitanici su u 89,48 % slučajeva izjasnili da su katolici, a njih 96,39 % pohađa nastavu Katoličkog vjeronauka u srednjim školama. Filmske preferencije adolescenata osobito su važne s obzirom na zadatak izgradnje identiteta koji karakterizira njihovu dob kao i potrebu poosobljenja konfesionalnog opredjeljenja i to upravo stoga što se i njihovim posredstvom događa prijenos vrijednosti na neformalnoj razini i s visokom razinom motivacijskih čimbenika koji slijedom toga oblikuju njihova promišljanja i oblikovanje stavova. S obzirom na njihove filmske preferencije, vrlo značajan podatak pružaju nam i odgovori na pitanje o tome koliko sati slobodnog vremena provode na društvenim mrežama. Kako je vidljivo u prvom grafikonu, 50,33 % ispitanika provodi dva do četiri sata dnevno na društvenim mrežama. Tom podatku, koji je zasigurno porastao s obzirom na pandemiju, važno je pridodati i postotak onih koji svoje slobodno vrijeme provode uz televizijske prijenosnike (23,6 %) te one koji povremeno odlaze u kina (6,3 %).

Grafikon 1. Dnevno provođenje slobodnog vremena na društvenim mrežama

U navedenom istraživanju ispitanicima su postavljena dva pitanja otvorenog tipa vezana uz film: *Koji je tvoj najdraži film?*, te *Koji je tvoj najdraži glumac/ glumica?* Iz analize ponuđenih odgovora pokušat ćemo vidjeti što mladi danas gledaju, kojim žanrovima najčešće pribjegavaju te koje glumce i glumice biraju kao svoje uzore.

Od ukupnog broja ispitanika njih 14,2 % ih nije ponudilo konkretan odgovor na pitanje o omiljenom filmu: 8,4 % izjavilo je da ga nema, 1,7 % da ne zna, 1,2 % da ne gleda filmove, a 2,9 % da ima više najdražih filmova. Ukupno 85,8 % ispitanika ponudilo je jedan ili više odgovora s obzirom na najomiljeniji film, a rezultat toga bio je popis od 664 odgovora, koji su se na kraju analize sveli na 312 različitih filmskih naslova.⁵⁰

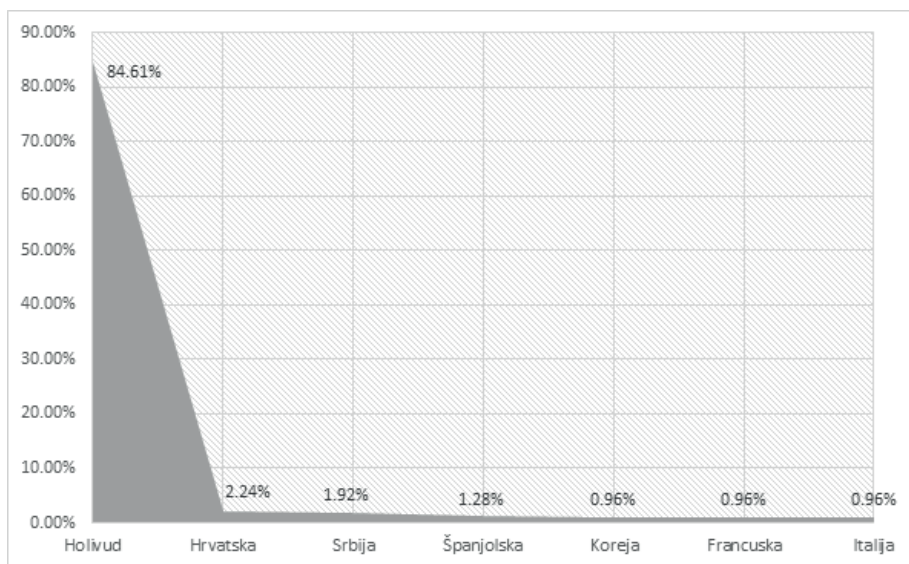
Grafikon 2. *Specifikacija odgovora o filmskim preferencijama*

Ono što je iz popisa naslova odmah uočljivo jest da su ispitanici u velikoj većini naslove filmova navodili na engleskom jeziku, što upućuje na to da filmove vjerojatno manje gledaju u kinodvoranama i na hrvatskim zemaljskim televizijskim programima, a više na internetu, te preko raznih satelitskih i kablskih kanala. Kao što se moglo očekivati s obzirom na holivudsku filmsku hegemoniju,⁵¹ mladi u Hrvatskoj najviše su izloženi holivudskoj produkciji te

⁵⁰ Usp. *Upitnik za srednjoškolce (Odgovori)*, u: <https://bit.ly/3sG2gBw> (7. V. 2020.).

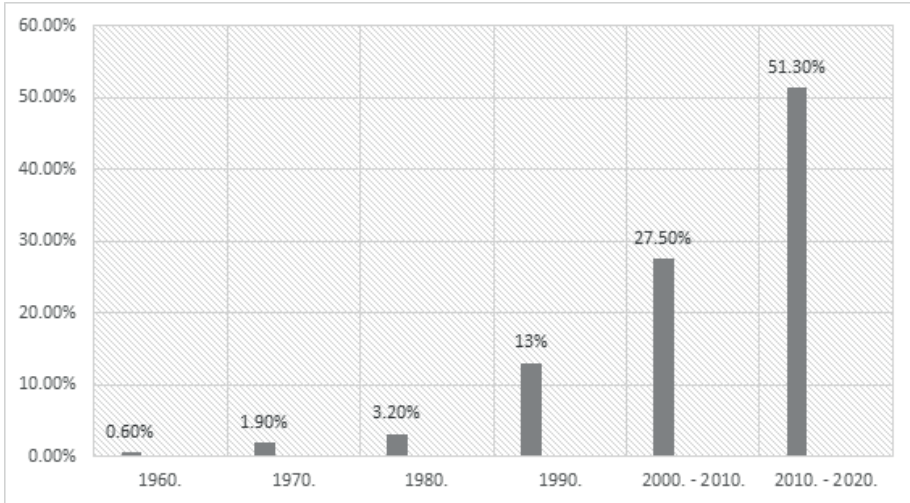
⁵¹ Holivudski filmovi se prikazuju u 150 zemalja diljem svijeta, dok su programi američkih televizijskih kuća prisutni na više od 125 međunarodnih tržišta. Usp. Daya KISHAN THUSSU, *International communication. Continuity and change*. London, 2019., 164.

su tako birali sjevernoameričke naslove kada je riječ o najdražim filmovima. Naime, od ukupno 312 navedenih naslova, njih čak 264 (84,61 %) je holivudske produkcije. Od ostalih zemalja čiji se filmovi spominju kao najomiljeniji možemo izdvojiti Hrvatsku sa 7 (2,24 %), Srbiju sa 6 (1,92 %), Španjolsku s 4 (1,28 %) te Koreju, Francusku i Italiju sa po 3 (0,96 %) filmska naslova.

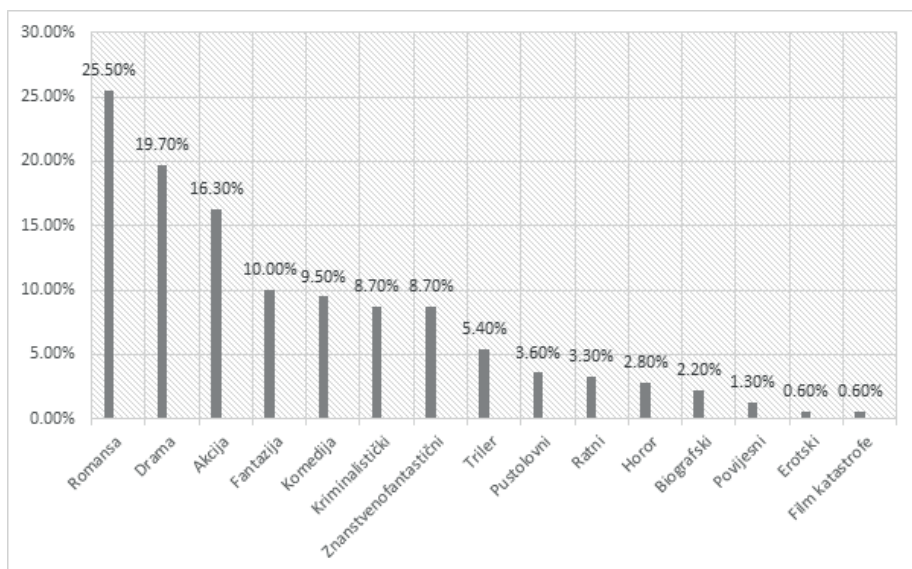
Grafikon 3. *Filmske preferencije s obzirom na zemlju proizvodnje*

Većina filmova koje su ispitanici naveli kao najdraže snimljena je između 2010. i 2020. godine, točnije 51,3 %; između 2000. i 2010. godine snimljeno je 27,5 % filmova koje ispitanici navode kao najdraži film; devedesete godine prošlog stoljeća imaju 13 % naslova, osamdesete 3,2 %, sedamdesete 1,9%, a iz šezdesetih godina izdvojena su tek dva filmska naslova ili 0,6 %.

Grafikon 4. Filmske preferencije s obzirom na godinu snimanja filma

S obzirom na žanrovsku raspodjelu, podatci pokazuju da je romansa žanr koji je bio najčešće izabiran među navođenim filmovima. On se naime pojavio u 25,5 % slučajeva, od kojih je 10,4 % pripao podžanru romantične komedije. Na drugom mjestu našao se žanr drame, kojem je pripalo 19,7 % filmova koji su navedeni kao najomiljeniji, s time da ih 16,8 % možemo staviti u podžanr kršćanske drame, 9,1 % pripada podžanru biografske drame, 8,4 % ratnoj drami, 6,8 % *queer* drami, dok 0,7 % dijele glazbena drama i sportska drama. Filmovi koji pripadaju žanru akcije spomenuti su u 16,1 % slučajeva, pa time dolaze na treće mjesto popularnosti. Na četvrtom mjestu slijedi žanr fantastije, kojem pripada 10 % navedenih naslova od kojih 21 % pripada podžanru fantastičnih akcijskih filmova o superjunacima – žanru koji je posebno omiljen među populacijom tinejdžera te odgovara njihovoj želji za identifikacijom s likovima koji imaju posebne moći. Komedije su se pojavile u 9,5 % odgovora, kriminalistički filmovi u 8,7 %, znanstveno-fantastični naslovi u 8,7 % odgovora, filmovi koji pripadaju žanru trilera bili su izdvojeni u 5,4 % odgovora, pustolovni filmovi pojavili su se kao najomiljeniji kod 3,6 % ispitanika, ratni kod 3,3 %, filmovi strave kod 2,8 %, biografski kod 2,2 %, povijesni kod 1,3 % dok su erotski naslovi te filmovi katastrofe bili jednako zastupljeni i to kod 0,6 % ispitanika.

Grafikon 5. *Filmske preferencije s obzirom na filmski žanr*

Iz prikazanog zaključujemo da su najomiljeniji žanrovi među mladima u Hrvatskoj romantične drame, drame općenito, akcijski filmovi, filmovi fantazije, komedije, dok visoko kotiraju i krimići, ZF filmovi te trileri. Ti žanrovi zadovoljavaju njihovu mladenačku potrebu za romansom i suočavanjem sa životnim problemima, dilemama i zavrzlamama s jedne strane (napuštanje djetinjstva i približavanje svijetu odraslih) te smijehom i uzbuđenjem kao oblicima mentalne i emotivne relaksacije i eskapizma s druge strane.

3.2. Rasprava

Kao što upozorava poznati teoretičar međunarodne komunikacije Daya Kishan Thussu, čini se da europska javnost više voli holivudski sjaj i glamur od domaće kinematografije jer audiovizualnim tržištem EU-a i dalje dominiraju američke produkcije, koje dosežu i do 70 % ukupne zarade, dok su deset najboljih filmova po svjetskoj zaradi upravo holivudske uspješnice.⁵² Usto se američki film zadovoljava izmišljenim, izmišljenim svjetovima i junacima. To su filmovi koji mlade odvlače od zbiljskog života i problema u svijet intenzivnog

⁵² Usp. Daya KISHAN THUSSU, *International communication*, 167.

doživljaja slike i tona.⁵³ Miller i Kraidy primjećuju da »blockbusteri umanjuju razvoj likova, složenost pripovijesti i dijalog. Pokreće ih globalni 'univerzalni jezik' spektakla, testosterona, avanture i multikulturalizma.«⁵⁴

Holivudski film, naime, voli jednostavnije priče, narativnu strukturu pripovijedanja, brzu izmjenu kadrova, više akcije, nagle pokrete kamere, izražajnu izvanfilmsku glazbu, specijalne efekte. Europski film je pak u globalu više refleksivan, meditativan, ulazi dublje u samu srž problema, realističniji je, ponekad i brutalno iskren i naturalistički te se koristi nešto drukčijim izražajnim sredstvima od holivudskog filma poput duljih kadrova, kamere iz ruke, sporijeg ritma, obrađivanja socijalnim i društvenim tema koje su duboko ukorijenjene u ljudsko iskustvo i svakodnevne životne situacije. Istina je da je odlika holivudskog filma više komercijalne naravi i da je usmjeren masovnom tržištu, a da bi se više zaradilo potrebno se igrati temeljnim ljudskim emocijama i ubacivati više stereotipa, nasilja i seksualnih scena.⁵⁵ Zato ćemo u multipleks kinima imati ponuđene najčešće holivudske filmove koji trenutačno plijene pažnju i gledateljeve emocije te možda manje vode brigu o edukativnoj i umjetničkoj naravi filma.

Zanimljivo je također uočiti kako je veoma malo filmova domaće hrvatske produkcije. Legitimno je postaviti pitanje zbog čega je tako. Teško je na to pitanje dati jasan odgovor, pogotovo ako nismo ispitali mišljenje same publike, no razlozi tomu mogu biti dvojaki. Jedan je sigurno taj što je mladima uopće teško doći u doticaj s hrvatskim filmom. Naime, hrvatski se film teško probija u multipleks kina i konkurira američkom filmu koji nosi sigurnu zaradu, na komercijalnim hrvatskim televizijskim programima koje mladi najviše gledaju hrvatski se filmovi nikada ne emitiraju, gotovo ih je nemoguće »skiniti« preko ilegalnih internetskih stranica ili gledati ih preko *streaminga*, ne nalaze se na Netflixu itd. Drugi mogući razlog negledanja ili nenavođenja hrvatskih naslova je taj što se mladima hrvatski filmovi ne sviđaju na sadržajnoj razini. Naime, hrvatski film nakon osamostaljenja Hrvatske nerijetko obrađuje teške socijalne i ratne teme, ne nudi često nadu u bolju budućnost i ne obiluje humorom ni akcijom (npr. *Isprani* [1995.] Zrinka Ogreste; *Fine mrtve djevojke* [2002.] i *Majka asfalta* [2010.] Dalibora Matanića; *Svjedoci* [2003.] Vinka Brešana; *Duga mračna noć* [2004.] Antuna Vrdoljaka; *Seks, piće i krvoproliće* [2004.] Anto-

⁵³ Usp. Krešimir MIKIĆ, *Film u nastavi medijske kulture*, 247.

⁵⁴ Toby MILLER – Marwan M. KRAIDY, *Global Media Studies*, Cambridge, 2016., 113.

⁵⁵ Usp. Maria PRAMAGGIORE – Tom WALLIS, *Film: a critical introduction*, London, 2008.; Jill FORBES – Sarah STREET, *European Cinema: an introduction*, Hampshire, 2000.; Krešimir MIKIĆ, *Film u nastavi medijske kulture*, 143–184.

nija Nuića; *Ljudožder vegetarijanac* [2012.] i *Metastaze* [2009.] Branka Schmidta; *Ničiji sin* [2008.] Arsena Antona Ostojića itd.). Ti elementi mladima su iznimno važni. Ispitanici su među omiljenim filmovima nerijetko navodili i egzistencijalne drame, što znači da ne bježe od ozbiljnih tema, međutim ono što traže jest poruka nade i optimizma te vjere u ljudsku dobrotu i bolju budućnost. Upravo na te činjenice upućuju i najčešće odabirani filmski naslovi.

Od 312 naslova izdvojiti ćemo njih deset koji su se najčešće pojavljivali na listi najomiljenijih filmova ispitanika. Budući da se na toj listi pojavio čak 23 puta, prvo mjesto zauzeo je serijal američkih akcijskih filmova *Brzi i žestoki* (*The Fast and the Furious*), koji je od 2001. do 2021. godine imao deset nastavaka, a radnja mu se vrti oko ilegalnih uličnih automobilskih utrka i pljački. Ukupno 22 ispitanika izdvojilo je kao najdraži film američku romantičnu dramu za mlade *Poslije svega* (*After*) iz 2019., koja govori o ljubavi ambiciozne studentice i problematičnog mladića mračne prošlosti. Filmski klasik i dobitnik najviše nominacija i nagrada Oscara u povijesti filma – epska romantična drama *Titanic* (1997.) bez obzira što je sniman prije 24 godine, i dalje je veoma omiljen među mladima te je kod 18 ispitanika upravo on bio na vrhu ljestvice omiljenih filmova, dok odmah iza njega sa 17 odabira slijedi fantastično-pustolovna trilogija o borbi dobra i zla *Gospodar prstenova* (2001. – 2003.). Jedini film koji se našao među deset najomiljenijih, a da nije sjevernoameričke produkcije, jest srpski kriminalistički film *Južni vetar* (2018.), koji u središte radnje stavlja beogradsko gradsko podzemlje i automobilsku mafiju. Dvije američke romantične drame koje govore o mladenačkim ljubavima i srodnoj duši – *Ponoćno sunce* (2018.) i *Bilježnica* (2004.) ispitanici su naveli 13 puta kao najomiljeniji film, a svaki po 12 puta navedeni su fantastični akcijski film o superjunacima te borbi dobra i zla *The Avengers* (2012.), psihološki triler o podrijetlu zla kod jednog od najvećih stripovskih negativaca *Joker* (2019.), te zatvorska drama *Iskupljenje u Shawshanku* (1994.), film koji promovira istinske kršćanske vrijednosti i koji su neki kritičari interpretirali kao kršćansku prisposobu o nadi i otkupljenju.

Promatrajući tih deset najpopularnijih filmskih naslova, možemo zaključiti da mlade privlače filmovi u kojima prevladava akcija, napetost i pustolovina i to posebno s naglaskom na borbu dobrih sila protiv sila zla, ali i oni u čijem se središtu nalazi bezvremenska ljubavna priča, koja nerijetko perpetuira romantične mitove kao što su ljubav na prvi pogled, postojanje srodne duše, prava ljubav je vječna pobjeđuje sve prepreke. Od ostalih filmova koji su bili češće navođeni (između 7 i 10 puta) izdvajamo fantastične pustolovne filmove za mlade kao što su *Harry Potter* i *Pirati s Kariba*, ljubavne drame *Prljavi ples*, *Krize su zvijezde* i *Skrivena ljubav: zovi me svojim imenom* te

drame *Greben spašenih*, *Forrest Gump* i *Čudo*, koji govore o izvanrednim pojedincima koji su svojom različitosti i jedinstvenosti uspjeli nadvladati mnoge životne prepreke te postati uzorom drugima. Upravo su ti i takvi filmovi plodno tlo za rad s mladima koji se još uvijek traže, osjećaju se drukčijima te pokušavaju naći odgovore na mnoga identitetska, egzistencijalna i svjetonazorska pitanja.

Osim toga što filmovi kod mladih zadovoljavaju želju za užicom, eskapizmom i popravljanjem raspoloženja, svakako je važno uočiti i vrijednosnu komponentu koju filmovi donose te sposobnost mladih da to prepoznaju, a što se uočava i iz navedenih filmskih naslova. U tom smislu važno je navesti da su među odgovorima kod 22 ispitanika bili ponuđeni filmovi koji se eksplicitno dotiču kršćanskih tema i svjetonazora. Riječ je o četiri biografska kršćanska filma: ratnom filmu *Greben Spašenih* (2016.), koji pripovijeda priču o Desmondu Dossu, čovjeku koji je odbio nositi oružje i ubijati ljude pa je vojsku služio kao nenaoružani bolničar i tako spasio 75 života; *Čuda s neba* (2016.) o djevojčici koja je imala iskustvo smrti (*near death experience*) te nakon toga ozdravila od neizlječive bolesti; životopisu sveca *Padre Pio* (2000.) i romantičnoj drami *Još uvijek vjerujem* (2020.), koja se temelji na životu američkog kantautora Jeremyja Campa i njegove prve supruge, kojoj je dijagnosticiran karcinom neposredno pred vjenčanje; dva filma o povijesnom Isusu *Isusov život: Evanđelje po Ivanu* (2003.) i *Pasija* (2004.), te jednom o modernog prikaza Isusa koji se pojavljuje u 20. stoljeću u SAD-u *Savršeni stranac* (2005.); i na poslijetku fantastičnoj drami *Koliba* (2017), koja govori o susretu jednog oca koji je izgubio kćer s Presvetim Trojstvom u njegovim neobičnim formama.

Filmovi visoke umjetničke vrijednosti – bilo da je riječ o filmskim klasicima iz sredine prošlog stoljeća bilo o novijim filmovima koji nisu holivudski *blockbusteri*, i da su još pritom europske, azijske ili latinoameričke provenijencije – veoma su se rijetko ili nikako našli među ponuđenim odgovorima kada je riječ o izboru omiljenog filma. Među umjetnički relevantnijim naslovima koji se navode u anketi mogli bismo izdvojiti one koji su osvojili svjetske filmske nagrade, među njima i prestižnu filmsku nagradu Oscar, te su također većinom holivudski filmovi te uglavnom novije produkcije, poput *1917* (2019.), *Joker* (2019.), *Bilo jednom u Hollywoodu* (2019.), *Zelena knjiga: vodič za život* (2018.), *Skriivena ljubav: zovi me svojim imenom* (2017.), *Dankinja* (2015.), *Igra oponašanja* (2014.), *Gospodar prstenova* (2001. – 2003.), *Spašavanje vojnika Ryana* (1998.), *Titanic* (1997.), *Iskupljenje u Shawshanku* (1994.), *Forrest Gump* (1994.), *Schindlerova lista* (1993.), *U ime oca* (1993.), *Kad jaganjci utihnu* (1991.), *Dobri momci* (1990.), *Kum* (1972.), *Paklena naranča* (1971.), *Doručak kod Tiffanyja* (1961.).

Temeljem navedenog možemo zaključiti da mladi najviše gledaju suvremene holivudske filmove, koji su im i najdostupniji i najčešće prikazivani u multipleks kinima, na komercijalnim, kabelskim i satelitskim televizijama, kao i na Netflixu, dok se s filmovima iz ostalih zemalja, te filmskim klasicima iz ranijih razdoblja filmske umjetnosti veoma rijetko susreću te im je taj opus stran. Ako zapravo promislimo o izboru filmova koje su ispitanici izdvojili kao najpopularnije, vidimo da nisu svi trivijalni te nam mnogo govore o mladenačkim interesima, željama, stremljenjima, snovima koje bi bilo vrlo uputno elaborirati u kontekstu konkretne religijsko-pedagoške prakse.

S obzirom na proces oblikovanja identiteta kroz koji prolaze naši ispitanici, važno je bilo analizirati i odgovore na pitanje o najdražem glumcu ili glumici. Od odgovora koje su sudionici ponudili dobili smo listu od ukupno 215 glumačkih imena. S obzirom na spol, među navedenim glumačkim imenima imamo 69 % glumaca i 31 % glumica. Većina njih dolaze iz SAD-a, dok ih je tek 13 iz Hrvatske.⁵⁶ Najveći broj spomena osvojio je Leonardo di Caprio, a slijede Angelina Jolie, Johnny Depp, Miloš Biković, Dwayne Johnson, Brad Pitt, Vin Diesel, Will Smith i Jennifer Aniston.

Ono što iz navedenog možemo zaključiti jest da su holivudski glumci najomiljeniji i najčešće spominjani kod većine ispitanika, da je riječ o glumcima koji su svjetski popularni te su obilježili američku filmsku produkciju u posljednjih dvadeset i pet godina. Iako smo očekivali da će njihova mjesta zauzeti neka nova i mlađa filmska lica, ipak se čini da su određena lica postala klasici – filmske dive s kraja 20. i početka 21. stoljeća, poput Leonarda di Caprija, Angeline Jolie, Johnnyja Deppa, Brada Pitta i Jennifer Aniston. Riječ je o fizički još uvijek atraktivnim glumcima i glumicama između 45 i 57 godina života, s izraženom osobnošću, koji su glumili u nizu filmova dobro prihvaćenih i od publike i od filmskih kritičara, i koji pripadaju raznim žanrovima drame, romanse, akcijskim filmovima i komedijama. Neki su od tih glumaca osvojili i prestižne filmske nagrade poput Oscara.

4. Ususret evangelizacijskim i odgojno-obrazovnim izazovima: neke metodičko-didaktičke preporuke

S obzirom na dosad izneseno, može se uočiti dvostruka pozitivna uloga upotrebe filmske umjetnosti u odgojno-obrazovne i evangelizacijske svrhe. Naime,

⁵⁶ Među njima s ukupno pet glasova prednjači Doris Pinčić, a iznenađujuće navedena su i imena nekih velikana hrvatskog glumišta kao što su Boris Dvornik, Mustafa Nadarević, Rade Šerbedžija i Ivo Gregurević.

plodonosni odnos između obrazovanja i filmske umjetnosti može se razvijati u dvostrukom smjeru: ili kao disciplinirajući alat usklađen s određenim obrazovnim modelima ili kao kritičko-obrazovni alat za kritičko suočavanje s vlastitom vizijom svijeta.⁵⁷ U oba slučaja važno je učiniti dobar izbor filmskog medija i osigurati njegovu valjanu analizu.

4.1. Odabir filma kao metodološko pitanje

Odabir medija u odgojno-obrazovnom radu pripada jednoj od temeljnih didaktičkih varijabli u planiranju i izvođenju nastave.⁵⁸ Kada je riječ o odabiru filma u kontekstu religijsko-pedagoške prakse, a što ulazi u samu srž metodološkog pitanja, onda tu nije riječ o pukom izboru pomagala u svrhu obrade neke teme, već o »metodi komuniciranja« kojom se koristi filmska umjetnost, a koja je čovjeku našeg vremena kadra prozboriti i o Bogu.⁵⁹

U kontekstu govora o pitanju odabira filma za odgojno-obrazovni rad s adolescentima smatramo da se može svrhovito odabrati onaj film koji se nalazi u rasponu njihovih preferencija. To pretežno induktivno polazište omogućuje osigurati veću motiviranost mladih u obradi životno važnih tema i njihovo osobnije uključenje u procese rasta i sazrijevanja koji bi se trebali temeljiti na njihovim konkretnim potrebama. Naime, Clive Marsh nabroja pet elemenata koji su prisutni pri gledanju filma: *afektivnost, pažnja, uživanje, imaginacija i podijeljeno iskustvo*.⁶⁰ Ti elementi ponajčešće nedostaju tijekom klasičnog nastavnog procesa, a upravo oni otkrivaju važnost i značenje emotivnih i estetskih aspekata ljudskog života jer kroz medij filma pozivaju i na teološko promišljanje. U tom smislu neki izbori filmova za koje smo vidjeli da su među preferencijalnim odabirima naših adolescenata mogli bi biti začuđujući izbor na susretima mladih, katehezama ili vjeronaučnoj nastavi, no jednako bi tako mogli polučiti iznenađujuće pozitivne rezultate temeljem njihove adekvatne obrade koja u svakom slučaju mora uključivati korelaciju životne poruke s porukom vjere (usp. DC 196).

⁵⁷ Usp. Irene PAPA, *A proposito di educazione e arte cinematografica. Limiti e possibilità formative* (2017), u: <http://rivista.scuolaiad.it/modelli/a-proposito-di-educazione-e-arte-cinematografica-limiti-e-possibilita-formative> (14. II. 2021.).

⁵⁸ Usp. Milan MATIJEVIĆ, *Mediji u odgoju i obrazovanju*, u: Ladislav BOGNAR – Milan MATIJEVIĆ (ur.), *Didaktika*, Zagreb, 2005., 348.

⁵⁹ Usp. Barbara GIACOMELLI, *Film*, 193.

⁶⁰ Usp. Clive MARSH, *Theology and the practice of meaning-making*, u: *Expository Times*, 119 (2007.) 2, 69.

Konkretan didaktički prijedlog u tom smislu izradio je Zelindo Trenti, predlažući hermeneutički model odgoja u vjeri. Taj egzistencijalni didaktički model temelji se na odgojnim potrebama katehizanta i njegovim pitanjima, razvija se traženjem i oblikovanjem osobnog odgovora u sučelju s naukom Crkve kako bi se proces zaključio usporedbom i interpretacijom toga odgovora s polazišnom situacijom (vjero)učenika, odnosno katehizanta.⁶¹ Očita je pritom nužnost osobnog praćenja individualnih procesa sazrijevanja mladih, što se može činiti pretjerano zahtjevnim za vjeronaučnu nastavu, ali upravo toga u katehetskim itinerarijima ne bi smjelo nedostajati (usp. DC 263). Taj model, koji bez daljnjeg zahtijeva veliku posvećenost i razvijene profesionalne kompetencije vjeroučitelja, odnosno kateheta, kadar je odgovoriti na aktualne odgojno-obrazovne izazove evangelizacije i suvremene katehetske prakse u radu s mladima i predstavlja se izuzetno korisnim ne samo za njihov vjerski odgoj nego nadasve općeljudski razvoj i stjecanje kompetencija koje su im nužno potrebne za suočavanje sa suvremenim izazovima. To svakako uključuje potrebu veće uključenosti evangelizatora, animatora, kateheta i vjeroučitelja u život mladih kako bi se u osluškivanju njihove životne stvarnosti izdvojilo one elemente, u ovom slučaju filmove, koji se nalaze u središtu njihove pozornosti, a potom na ispravan način izdvojilo njihove odgojno-obrazovne potrebe.⁶² S obzirom na prikazane rezultate istraživanja, u tom smislu donosimo neke preporuke za odabir filmova i njihovu analizu.

4.2. Preporuke za odabir filma

Više negoli ikad ranije, danas imamo na raspolaganju iznenađujuće veliku količinu audiovizualnog materijala korisnog za pokretanje formativnih procesa.⁶³ Za potrebe vjeronaučne nastave, kateheze ili sličnih susreta možemo se poslužiti brojnim igranim i animiranim, dugometražnim i kratkometražnim filmovima. Upravo ta bogata ponuda ponekad otežava izbor. S obzirom na izuzetnu mogućnost filma da nam pokaže određena životna iskustva u konkretnim situacijama i njihova značenja, u odgojne i evangelizacijske svrhe svakako bi bili poželjni izbori onih filmova koji potiču propitkivanje o načini-

⁶¹ Usp. Zelindo TRENTI – Roberto ROMIO, *Pedagogia dell'apprendimento nell'orizzonte ermeneutico*, Torino, 2006., 102–108.

⁶² Usp. Francesco APRILE, *Fare formazione nella Chiesa. Pensare, organizzare, gestire il cambiamento*, Milano, 2011., 93.

⁶³ Usp. Giovanni RIZZO, *Le forme del cinema per l'educazione. Il panorama italiano dagli anni '50 ad oggi*, Milano, 2014., 10.

ma postojanja u svijetu, koji stavljaju u pitanje površna tumačenja svega poznatoga, koji razvijaju znatiželju i tematiziranje nezasićene čežnje za smislom i onostranošću. Ono što se čini napose uputnim s obzirom na rezultate istraživanja jest izbor onih filmova čijom bi se obradom omogućilo mladima jednu autentičniju formaciju za suočavanje sa životnim problemima i nemirom koji donose. Naime, filmska umjetnost može tome pridonijeti na specifičan i životan način otvaranjem novih interpretativnih mogućnosti koje bi mladima otvorile nova životna obzorja.⁶⁴

U užem izboru trebali bi svakako biti filmovi koji imaju edukativnu i ozdravljujuću ulogu, te oni koji potiču duhovni i duševni rast, odnosno »oni koji u središtu priče imaju likove koji su, usprkos životnim ograničenjima, bolestima i razočaranjima, iz života uspjeli izvući najbolje, prevladati krize i osmisliti vlastiti život a da se ne predaju očaju i malodušju. Zatim filmovi koji govore o herojskim činima u kojima su pojedinci bili spremni žrtvovati sebe za više ideale i ciljeve, autotranscendirajući, ostajući čovjekom u punom smislu riječi i u teškim trenucima poput rata ili prirodnih katastrofa, prakticirajući nesebičnost i plemenitost. Posebno je učinkovito ako lik u filmu nadilazi životne prepreke autohumorom, vjerom i prkosom vlastita duha, kao što nam to, na primjer, pokazuje protagonist filma *Život je lijep* Roberta Benignija, poručujući da društvo možda nije zdravo, ali je ozdravljivo. Filmovi pak koje bi trebalo izbjegavati jesu oni koji gledaju na čovjeka u determinističkim okvirima, tj. kao onoga čiji je život određen izvanjskim silama i okolnostima. Isto tako, filmovi koji zastupaju beznadnu sliku svijeta mogu destruktivno djelovati na čovjekov duh.«⁶⁵

Osim toga na izbornu listu filmova svakako mogu doći oni koji sa svojim fiktivnim pričama imaju moć nanovo vrednovati značaj Biblije i ponuditi nove interpretacije izvornog značenja biblijskog teksta kao i promišljanje i dublje razumijevanje osobe Isusa Krista, čemu mogu pridonijeti kako ortodoksni (*Najveća priča ikad ispričana* Georgea Stevensa, *Evandjelje po Mateju* Piera Paola Pasolinija, *Isus iz Nazareta* Franca Zeffirellija, *Pasija* Mela Gibsona, *Isus* Rogera Younga) tako i manje ortodoksni filmovi o Isusu (*Isus Krist Superstar* Normana Jewisona, *Godspell* Davida Greena, *Sin Čovječji* Marca Dornforna-Maya, *Posljednje Kristovo iskušenje* Martina Scorsesija itd.).

⁶⁴ Usp. Elena MADRUSSAN, *Educazione e inquietudine. La manoeuvre formativa*, Como – Pavia, 2017, 26–31.

⁶⁵ Usp. Irena SEVER GLOBAN – Josip BOŠNJAKOVIĆ, Film kao ljekovita metafora u logoterapijskoj praksi, u: *Nova prisutnost*, 14 (2016.) 2, 233–234.

Usto, budući da je osoba Isusa iz Nazareta ostavila dubok utjecaj na zapadnu kulturu i misao, postoje mnoga filmska djela koja na implicitan način u svoju narativnu strukturu uključuju aluzije na lik Krista, Spasitelja i Otkupitelja (Johna Coffeya u *Zelenoj milji* [Frank Darabont], Babette u *Babettinoj gozbi* [Gabriel Axel], Trevora u *Šalji dalje* [Mimi Leder], Vianne u *Čokoladi* [Lasse Hallstrom], Kal-ela u *Supermanu* [Richard Donner], Jasmin u *Bagdad Cafeu* [Percy Adlona] itd.) pa ćemo takve likove nazvati kristolikima (tzv. *Christ figure films*). Bilo filmovi koji se implicitno ili eksplicitno nadahnjuju na Isusu, mogu biti dobar materijal u nastavi vjeronauka i katehezi.

S obzirom na rezultate istraživanja, važno je istaknuti kako se i etičke teme o kojima je potrebno razgovarati s mladima provlače kroz mnoge filmove koji tematiziraju pitanja abortusa i maloljetnih trudnoća (*Juno* Jasona Reitmana), eutanazije (*Djevojka od milijun dolara* Clint Eastwooda, *Život je more* Alejandra Amenabara), životnih situacije osoba s invaliditetom (*Nedodirljivi* Oliviera Nakachea i Érica Toledana, *Cirkus leptira* Joshua Weigela), rasizma (*Tajni život kućnih pomoćnica* Tatea Taylora), prihvaćanja stranaca (*Posjetitelj* Thomasa McCarthyja), ekologije i povratka prirodi (*U divljini* Seana Penna, *Carsko putovanje* Luca Jacqueta), nevjera (*Mostovi okruga Madison* Clint Eastwooda), smrtna kazna (*Kratki film o ubijanju* Krzysztofa Kieślowskog, *Odlazak u smrt* Tima Robbinsa), odrastanja (*Društvo mrtvih pjesnika* Petera Weira, *Sve o jednoj djevojci* Lone Scherfig), etičnosti tehnologije (*Ona* Spikea Jonzea) i slično.

Osim toga tu su i filozofsko-teološke teme koje dotiču interese i traganja naših adolescenata kao naprimjer pitanje istine (*Genijalni um* Rona Howarda, *Zbogom Lenjinu!* Wolfganga Beckera), odakle smo i kamo idemo (*Nebo nad Berlinom* Wima Wendersa), koji je smisao života (*Pijev život* Anga Leeja), opstojnosti Boga (*Svemogućí* Bruce Toma Shadyaca), snage prijateljstva (*Hachiko* Lassea Hallstroma, *Nedodirljivi* Oliviera Nakachea i Érica Toledana), koliko je zbiljska zbilja (*Matrix* Andyja i Lane Wachowski, *Trumanov Show* Roberta Weira), žrtve (*Most* Bobbyja Garabedianana, *Život je lijep* Roberta Benignija, *Kratki film o ljubavi* Krzysztofa Kieślowskog), samoće (*Brodolom života* Roberta Zemeckisa, *Gravitacija* Alfonsa Cuarona, *Ona* Spikea Jonzea), slobode (*Tri boje: Plavo* Krzysztofa Kieślowskog) smrti (*Život nakon života* Clint Eastwooda, *Šesto čulo* M. Night Shyamalana, *Put* Emilia Esteveza), otkupljenja (*Adamove jabuke* Andersa Thomasa Jensena, *Babettina gozba* Gabriela Axela, *Otkupljenje u Shawshanku* Franka Darabonta, *Cirkus leptira* Joshue Weigela) itd.

Naposljetku tu su i eshatološke teme: apokalipsa (*Armagedon* Michaela Baya), mesijanizam (*Superman* Richarda Donnera, *Gospodar prstenova* Petera Jacksona, *Kralj lavova* Roba Minkoffa i Rogera Allersa, *Spider-Man 3* Sama

Raimia). Sekularni filmovi koji u svoju narativnu strukturu uključuju religijske teme svakako zaslužuju jedno dublje promišljanje, a pomoću njih »učenici mogu učiti izgrađivati i vlastiti stav, prosuđivati i kritički vrednovati uvjerenja i vrednote koje film prenosi u interakciji s kršćanskim uvjerenjima i vrednotama«⁶⁶.

Odabir filmova ovisit će međutim isključivo o vjeroučitelju, odnosno kateheti koji izabire onaj filmski sadržaj koji najbolje odgovara dubljem sučeljavanju s prethodno definiranim odgojno-obrazovnim potrebama. Zato je prije odabira filma važno da vjeroučitelj dobro upozna film i o njemu se informira na prikladnim mjestima, čita recenzije i traži preporuke u časopisima kao što su *Vijenac* i *Hrvatski filmski ljetopis* ili potraži informacije na internetskim stranicama poput *imdb.com*, *decentfilms.com*, *artsandfaith.com*, vatikanska filmska lista i sl. Neophodno je, dakle, da vjeroučitelj ima filmskog znanja i bude filmski načitan, da poznaje klasike filmske umjetnosti, da konzultira knjige o filmu kao umjetničkom mediju ukoliko se želi služiti filmom u odgojno-obrazovne svrhe. Unatoč tomu treba biti svjestan da se kojiput učenici, naučeni na *Cinestar blockbustere*, mogu razočarati u nekim filmovima jer nisu hitovi iz holivudske industrije.⁶⁷

4.3. Odgojno-obrazovni rad s filmom

S obzirom na dosad izneseno, svakako je poželjno da se odabranom filmu pristupa kao umjetničkom djelu, a u odgojno-obrazovne svrhe preporuča se njegovo cjelovito gledanje. U nastavi to nije uvijek moguće, stoga postoje preporuke i za drukčiju metodičku uporabu filma.⁶⁸ Te alternative ipak nisu preporučljive ukoliko postoji mogućnost za cjelovit pristup i obradu filmskog djela, kao naprimjer tijekom evangelizacijskih, katehetskih ili nekih drugih duhovnih susreta. U svakom slučaju, medij filma vrlo je zahvalan za nastavu jer ga djeca i mladi vole, poznaju, budi u njima pozitivne konotacije zabave, opuštanja, užitka i uglavnom su spremni na oblik nastave koji rabi audiovizualnu naraciju, posebno ako je riječ o igranom filmu.⁶⁹ No, prije nego se pristupi gledanju filma treba svakako voditi računa o nekim tehničkim aspektima

⁶⁶ Jadranka GARMAZ, Medijska pedagogija u vjeronauku i katehezi: kriteriji izbora i načini korištenja nekih suvremenih medija, u: *Crkva u svijetu*, 45 (2010.) 3, 322.

⁶⁷ Usp. *Isto*, 319.

⁶⁸ Usp. *Isto*, 322–323.

⁶⁹ Usp. Vlasta ILIŠIN, Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima, u: *Medijska istraživanja*, 9 (2003.) 2, 9–34.

poput toga da je prostorija opremljena potrebnim uređajima (DVD, TV, projektor), da je zamračena, te je potrebno scene ili sekvence iz filma unaprijed pripremiti (na usb memoriji ili DVD nosač zapisa). Kako bi korištenje filma kao audiovizualnog medija bilo što uspješnije, vjeroučitelj bi prije gledanja filma trebao pripremiti upute na temelju kojih će učenici voditi bilješke tijekom gledanja filma. Također, može sugerirati mladima na što da posebno obrate pažnju za vrijeme gledanja filma, ali se tijekom promatranja treba izuzeti od intervencija.⁷⁰ Po završetku projekcije nužno je otvoriti komunikaciju o njihovim predodžbama i zapažanjima. Problem je što mladi nisu često naučeni na analitičko gledanje filma pa ih tomu treba poučiti, da dok gledaju zamjećuju, razmišljaju, a ne da budu tek pasivni promatrači. Kako ističe Giulia Carluccio, upravo je u školi važno naučiti kako gledati i analizirati jedan film, a taj zadatak započinje već samim odabirom filma, pa onda njegovim »segmentiranjem u sekvence, prepoznavanjem snažnih trenutaka teksta kao što su: incipit (koji je često svojevrsni manifest filma), prezentacija likova, izgradnja koordinata prostora i vremena itd. Polazeći, dakle, od tih pojedinih sekvenci, vidimo kako film postavlja i aktualizira jezičnu i tekstualnu strategiju koje ga čine jedinstvenim i osebnim djelom.«⁷¹

Nakon gledanja filma neophodno je pripremiti pitanja za razgovor i diskusiju. Pritom je važno pažnju usmjeriti na sadržaj filma, posebno onaj teološki, ali nikako se ne treba zanemariti ni estetski vid. Na sasvim praktičnoj razini vjeroučitelj ili kateheta analizi filma može pristupiti prema modelu koji nudi Melanie Wright i to s četiri osnovna stajališta: *naracija, stil, religijski i kulturni kontekst, reakcija publike i kritike*. Analiza filmske naracije uključuje analizu likova, priče i radnje, a posebno vodi računa o ponašanju likova. Proučavanje stila odnosi se na estetiku audiovizualnog, mizanscene, planove, kutove snimanja, pokrete kamere, ritam, montažu, zvuk, glazbu itd. Upravo su u stilu neki filmski teoretičari pronašli duhovnu i transcendentalnu dimenziju filma.⁷² Proučavanje religijskog i kulturalnog konteksta u kojem se javlja film podrazumijeva upoznavanje zemlje u kojoj je proizveden i svjetonazora redatelja. Naposljetku posljednje stajalište pretpostavlja upoznavanje s reakcijama gledatelja i filmskih kritičara, njihovim ocjenama i interpretacijom filma, jesu li prepoznali onu dimenziju i tematike koje su u filmu primijetili mladi

⁷⁰ Usp. Milan MATIJEVIĆ, *Mediji u odgoju i obrazovanju*, 338.

⁷¹ Giulia CARLUCCIO, *Didattica del cinema e analisi del film. Esempi di strategie linguistiche e narrative nel cinema americano classico: il caso di Laura* (Preminger, USA 1944), u: *Quaderns d'Italia*, 3 (1998.), 204.

⁷² Usp. Paul SCHRADER, *Transcendental style in film*, California, 1972.

i slično.⁷³ Svako od tih četiriju stajališta moguće je analizirati služeći se spomenutim hermeneutičkim didaktičkim modelom pri čemu (vjero)učenik ima mogućnost dublje proniknuti u poruku filma i interpretirati njezin odjek s obzirom na vlastitu životnu stvarnost i kriterije kršćanske poruke te oblikovati svoje osobno mišljenje i stav.⁷⁴ Takav pristup filmu veoma je zahtjevan, ali vjerujemo da može polučiti dobre rezultate i tako pridonijeti odgovorima na odgojno-obrazovne i evangelizacijske izazove današnjice, dotičući konkretnu egzistenciju mladih, formirajući ih istodobno za kritički pristup stvarnosti, kako onoj koju prezentira filmska produkcija tako i onoj koja nas okružuje.

Zaključak

Katolički svijet od samih je početaka razvoja filmske umjetnosti prepoznao i vrednovao film kao medij od moralnog, društvenog, kulturalnog, duhovnog i edukativnog značenja za čovječanstvo. Iako je crkveno učiteljstvo zbog mogućih negativnih utjecaja na javni moral u nekim razdobljima pokazivalo i sumnjičavost prema novom mediju filma, koji je fascinirao široke mase diljem svijeta, od Drugoga vatikanskog koncila naovamo na filmsku se umjetnost gleda kao na velik dar i moguće sredstvo evangelizacije, posebno kada su u pitanju njegovi najveći obožavatelji – mladi. U ovom su se radu prikazali neki važni, pretežito pozitivni (ali u isto vrijeme i izazovni) aspekti filmske umjetnosti koji je čine plodnim tлом za korištenje u religijsko-pedagoškoj i katehetskoj praksi, kao što su mogućnost identifikacije, razvoj tolerancije i empatije kroz emotivno uživanje u stanja likova s velikog platna, izgradnja moralnih stavova i praksi, susret sa svetim i slično. Naravno, jasno nam je da postoji i druga strana medalje, a ta je da se mladi danas susreću i s nemalim brojem filmskih ostvarenja koja izmiču etičkim i estetskim načelima, a koja su neophodna da bismo film mogli okarakterizirati značajnim u odgojnom i teološkom smislu. Tu mislimo na sve one filmove koje prikazuju eksplicitno i tzv. besplatno nasilje, seks, koji nije prikazan s ciljem pripovijedanja već održavanja pažnje i posljedično zarade, novi protagonisti koji su zapravo antiheroji te propagiraju upitne »vrijednosti«, filmovi koji u ustima ostavljaju gorčinu te umjesto nade nude pesimizam i besmisao. Stoga je od presudne važnosti poznavati filmsku umjetnost, znati prepoznati koji filmovi zadovoljavaju i etičke

⁷³ Usp. Melanie WRIGHT, *Religion and film: an introduction*, London – New York, 2007.

⁷⁴ Usp. Roberto ROMIO, *Educare ala vita oggi*, u: Roberto ROMIO (ur.), *Educare alla vita in una società post-secolare e post-cristiana. Il processo educativo ermeneutico-esistenziale*, Torino, 2021., 58.

i estetske kriterije te mogu poslužiti kao moderne prispodobe koje bi se mogle prikazati mladima u svrhu evangelizacije. U tom smislu činilo nam se značajnim istaknuti da neće nužno eksplicitno religijski filmovi ulaziti u kategoriju teološki relevantnih u smislu navještaja i diskusije o vjeri. Naime, s obzirom na filmske preferencije današnjih adolescenata na koje upućuje i provedeno istraživanje, današnji mladi biraju holivudske filmove, naraciju koja im je bliska, koja je upućena njihovim emocijama, koja se koristi suvremenim jezikom i izražajnim sredstvima, koja progovara o njihovim snovima, promišljanjima, borbama, strahovima. To naravno ne znači da će se vjeroučitelji i katehete koji se odluče uporabiti film u vjerskom odgoju nužno voditi za tim kriterijima, međutim mislimo da je važno uzeti u obzir audiovizualni stil pripovijedanja i onu vrstu priča u kojima se mladi najbolje prepoznaju, koje najviše govore njihovu srcu, s kojima se najlakše mogu identificirati te onda među tim pričama pronaći »bisere« koji su odraz transcendentnoga i koje im transcendentno komuniciraju. S druge strane, istraživanje nas je potaklo i na promišljanje o nužnosti stjecanja medijskih kompetencija i važnosti uvođenja medijskog filmskog odgoja u obrazovni sustav kako bi djeca i mladi kritički i odgovorno pristupili mediju filma, znali razdijeliti »žito od kukolja« te postali aktivni sudionici medijske konzumacije i sustvaratelji medijskog sadržaja, te kako bi razvijali »duhovne oči« za gledanje i razumijevanje onih filmova koji komuniciraju transcendentno svojom estetikom, etikom i ponekad skrivenim teološkim značenjem, a da nisu nužno proizvedeni u holivudskoj industriji snova u 21. stoljeću.

Summary

**FILM PREFERENCES OF ADOLESCENTS AS AN EVANGELISATION
AND UPBRINGING-EDUCATIONAL CHALLENGE TO RELIGIOUS-
PEDAGOGICAL AND CATECHETICAL PRACTICE**

Marijana MOHORIĆ

University of Zadar, Department of Religious Sciences
Ulica Mihovila Pavlinovića 1
23 000 Zadar
mmohoric@unizd.hr

Irena SEVER GLOBAN

Catholic University of Croatia
Ilica 242, HR – 10 000 Zagreb
irena.sever@unicath.hr

As a traditional media, film is still attractive, especially among the youth, even after hundred and twenty years since it was invented. Its role is extremely important among adolescents who are going through the process of forming their own identity, because it mirrors but also forms culture, society, values, and moral attitudes. Apart from that, films serve as models of identification and projection, they can have influence on the development of empathy, creativity, memory, etc. In this article, the authors discuss the valuation of film art in the Catholic environment and thematise film as a theological place of discourse on God, as well as its upbringing-educational role in catechisation. On the basis of results of film preferences of Croatian adolescents, discerned through a study carried out among Croatian secondary school pupils in 2020, the article analyses these preferences in order to point out some upbringing-educational and evangelisation challenges. The authors also point out that opting for film for the purpose of religious-pedagogical and catechetical practice is an important issue of catechetical methodology and represents a practical application of results of the aforementioned study and their elaboration. At the end of the article, some concrete methodical-didactic recommendations for selecting and analysing film are offered.

Keywords: *adolescents, film art, evangelisation, religious upbringing.*